

Wioletta Jachym

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie
e-mail: w_jachym@pwsztar.edu.pl

Ocena kształcenia kultury informacyjnej – badania wstępne

Evaluation of education in terms of information culture – a preliminary study

Wstęp

Poziom wiedzy przedstawicieli społeczeństwa informacyjnego w zakresie możliwości korzystania z cyberprzestrzeni wciąż budzi wiele zastrzeżeń. Kultura cyfrowa poszerza nasz dostęp do informacji, jednakże w żaden sposób nie wzmacnia umiejętności ich przyswojenia¹. Intuicja podpowiada nam, że nie możemy być bezkrytycznymi odbiorcami każdego docierającego do nas komunikatu za pośrednictwem różnych kanałów przekazu, że każdego dnia narażeni jesteśmy na sytuacje, które mogą nas wprowadzać w błąd lub wprost manipulują naszymi zachowaniami. Jednak wciąż znaczna część społeczeństwa stara się nie dostrzegać narastającego problemu swoich niskich umiejętności informacyjnych, które są wynikiem braku świadomości informacyjnej.

Świadomość informacyjna definiowana jest jako:

¹ M. Szpunar, *Bogactwo informacji a ubóstwo uwagi w cyfrowej kulturze nadmiaru*, [w:] *Problemy konwergencji mediów*, red. nauk. M. Kaczmarczyk, D. Rott, przy współudziale M. Boczkowskiej, Sosnowiec-Praga 2013, s. 293.

zdolność umysłu do odzwierciedlenia rzeczywistości wymagającej korzystania z informacji i technologii informacyjnych w celu zapewnienia rozwoju zarówno jednostki, jak i całego społeczeństwa we wszystkich dziedzinach życia².

Rozwój świadomości informacyjnej powinien być połączony z budowaniem świadomych postaw względem informacji i korzystania z niej. Świadomość ta opiera się na: społecznej odpowiedzialności użytkownika informacji wynikającej z rozumienia wagi znaczenia informacji dla rozwoju społeczeństwa; umiejętności przystosowania się do warunków funkcjonujących w erze społeczeństwa informacyjnego; umiejętności rozumienia natury mediów; uświadamianiu zagrożeń wynikających z bezrefleksyjnej postawy wobec nadmiaru informacji; edukacji dotyczącej mechanizmów atakowania odbiorców informacji; uświadamianiu różnic pomiędzy informacją a wiedzą, wiedzą a mądrością³. Cele te mogą być realizowane poprzez tzw. wychowanie informacyjne. Polega ono na oddziaływaniu wychowawczym skierowanym z przekazywaniem wiedzy na temat technologii informacyjnych, którego efektem jest świadome korzystanie z dostępu do informacji a nade wszystko odpowiedzialne uczestnictwo w procesie tworzenia wiedzy⁴. Człowiek o rozwiniętej świadomości informacyjnej staje się „skutecznym” konsumentem informacji, świadomym swojej powinności względem innych osób uczestniczących w procesie informacyjnym, potrafiącym rozwiązać konflikty informacyjne, zapobiegać zagrożeniom informacyjnym i potrafiącym odnaleźć swoje miejsce w społeczeństwie. Cele te zrealizowane mogą być dzięki edukacji w zakresie kultury informacyjnej, traktowanej jako forma terapii, w której główny akcent położony jest na użytkownika i rozwój jego świadomości informacyjnej, budowanie jego systemu wartości, wychowanie zgodne z etyką korzystania z informacji⁵.

Kultura informacyjna zostanie osiągnięta wówczas, gdy człowiek obok świadomości informacyjnej, dysponuje kompetencjami umożliwiającymi racjonalne korzystanie z informacji oraz umiejętnościami zapanowania nad nadmiarowością informacji. Ponadto potrafi uniezależnić się od niepożądanych wpływów informacji

² H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Warszawa 2009, s. 54.

³ *Ibidem*, s. 109.

⁴ H. Batorowska, *Information literacy powinnością w społeczeństwie informacyjnym*, „Bibliotheca Nostra” 2012, nr 2 (28), s. 17.

⁵ *Ibidem*, s. 27.

i wykorzystywania jej jako narzędzia manipulacji ludzkimi postawami i zachowaniami, jest odpowiedzialny za tworzenie, przetwarzanie i rozpowszechnianie informacji. Jego działania ukierunkowane są na zrównoważony rozwój człowieka w świecie techniki i informacji, a jego uczestnictwo w procesie informacyjnym oparte jest na budowaniu wiedzy dla wspólnego dobra ludzkości⁶.

Kultura informacyjna według Waldemara Furmanka to „system postaw człowieka wobec informacji i technologii informacyjnych oraz ich znaczenia w rozwoju współczesności”⁷. Człowiek dzięki kulturze informacyjnej rozumie i potrafi dokonać krytycznej analizy zjawisk zachodzących w sferze interakcji systemu: człowiek – technologie informacyjne – informacja.

Wiesław Babik traktuje kulturę informacyjną jako formę „profilaktyki” przed negatywnymi skutkami rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w tym głównie przed chorobami informacyjnymi. Jego zdaniem kulturę informacyjną można interpretować jako wiedzę, nawyki i umiejętności związane z nadawaniem, przekazywaniem i odbiorem informacji traktowanej jako ważny element otaczającej nas rzeczywistości i środowiska informacyjnego a zarazem czynnik mający wpływ na zachowania i osiągnięcia pojedynczych ludzi, jak i całych społeczeństw. Autor przywołuje też za Bogdanem Stefanowiczem pewne przejawy kultury informacyjnej, takie jak posiadanie⁸:

- odpowiedniej wiedzy dotyczącej istoty i funkcji informacji,
- świadomości roli i wartości informacji,
- umiejętności poprawnego posługiwania się pojęciami i terminami odnoszącymi się do procesów zachodzących w środowisku informacyjnym,
- umiejętności interpretacji i właściwego wykorzystania informacji,
- umiejętności selekcji informacji pochodzących z różnych źródeł,
- umiejętności wyboru właściwych źródeł i metod przeznaczonych do gromadzenia, przetwarzania i rozpowszechniania informacji,

⁶ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Warszawa 2013, s. 32.

⁷ W. Furmanek, *Kultura informacyjna kategorią pedagogiki współczesnej*, „Chowanna” 2003, t. 1(20), s. 184.

⁸ W. Babik, *O niektórych chorobach powodowanych przez informację*, [w:] *Komputer w edukacji*. 16. Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe. Kraków, 29-30 września 2006, red. J. Morbitzer, Kraków 2006, s. 16-17.

- poszanowanie informacji jako cudzej własności i dobra prywatnego i ogólnoludzkiego.

Mając na uwadze problemy i zagrożenia występujące we współczesnym społeczeństwie informacyjnym ważną rolę należy dostrzec właśnie w kulturze informacyjnej, która zgodnie ze swoimi założeniami mogłaby pełnić funkcję narzędzia pozwalającego na opanowanie umiejętności radzenia sobie i przewyższania problemów w erze cyfrowej technologii. Kultura informacyjna w pozytywny sposób może oddziaływać na sposoby dzielenia się wiedzą i doświadczeniem, formy prezentacji informacji i wiedzy za pośrednictwem różnorodnych kanałów przekazu, przedstawiać możliwości odkrywania sposobów posługiwania się informacją⁹. Aby założenia te były możliwe konieczne jest wprowadzenie do programów nauczania wiedzy na temat kultury informacyjnej. Tylko w ten sposób możliwe jest wychowanie nowego pokolenia, które stałoby się pokoleniem dojrzałym informacyjnie, które będzie posiadać obok wyspecjalizowanych kompetencji informacyjnych również wiedzę i wykształconą postawę etycznego korzystania z informacji, odpowiedzialności za jakość, formę i sposób przekazywania informacji.

W polskim szkolnictwie wyższym brak kompleksowych rozwiązań kształcenia kompetencji informacyjnych¹⁰. Umiejętności te tylko w ograniczonym zakresie kształtowane są w ramach przedmiotu pod nazwą technologia informacyjna lub poprzez szkolenia biblioteczne, realizowane w zbyt krótkim czasie, aby można było przekazać wiedzę wykraczającą poza podstawową znajomość zasad korzystania z biblioteki i obsługi katalogu OPAC.

Początkiem rozważań na temat potrzeby wprowadzenia do programów nauczania przedmiotów rozwijających kompetencje informacyjne były między innymi wyniki badań przeprowadzonych w 2014 roku wśród studentów ostatniego roku studiów I stopnia w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie¹¹. Analiza wyników badań jednoznacznie wykazała brak wiedzy i umiejętności w zakresie korzystania z zasobów środowiska informacyjnego z wykorzystaniem rzetelnych źródeł informacji. Wiedza studentów na temat możliwości korzystania ze źródeł in-

⁹ W. Babik, *Kultura informacyjna – spojrzenie z punktu widzenia ekologii informacji*, „Bibliotheca Nostra” 2012, nr 2 (28), s. 32.

¹⁰ M. Bosak, *Edukacja informacyjna na uniwersytecie – pomiędzy ideałem a rzeczywistością. Czy można w Polsce wykorzystać doświadczenia amerykańskie?*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2011, nr 1, s. 113.

¹¹ W. Jachym, *Potrzeba kształcenia kompetencji informacyjnych w kontekście ekologii informacji*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość informacji naukowej*, red. W. Jachym, J. Pojedyniec, Tarnów 2015, s. 36.

formacji, jakimi są m.in.: zasoby ukrytego Internetu¹², bazy danych, repozytoria czy wyszukiwarki naukowej była na bardzo niskim poziomie. Problem stanowił również brak umiejętności selekcji informacji a także prezentacji źródeł z poszanowaniem autorstwa. Podczas badań studenci wskazywali, że brakuje im wiedzy na temat poprawnego zapisu opisu bibliograficznego materiałów, z których korzystają podczas pisania własnych prac naukowych. Umiejętność tworzenia opisu bibliograficznego kształtowała się na bardzo niskim poziomie – ok. 8% poprawnie zapisanych źródeł¹³. W końcowym etapie kwestionariusza badań respondenci zostali poproszeni o wyrażenie swojej opinii na temat potrzeby wprowadzenia nowego przedmiotu do programów studiów. Zdecydowana większość uczestników badań poparła taką inicjatywę (Rycina 1).

Rycina 1.

Opinia studentów w sprawie wprowadzenia przedmiotu
z zakresu kształcenia kompetencji informacyjnych

Źródło: W. Jachym, *Potrzeba kształcenia kompetencji informacyjnych w kontekście ekologii informacji*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość informacji naukowej*, op. cit., s. 42.

¹² A. Pulikowski, *Wyszukiwanie informacji w Internecie*, [w:] *Bibliotekarstwo*, red. A. Tokarska, Warszawa 2013, s. 459.

¹³ W. Jachym, *Potrzeba kształcenia kompetencji informacyjnych w kontekście ekologii informacji*, op. cit., s. 40-43.

Plany edukacyjne dotyczące kształcenia informacyjnego znalazły zastosowanie w praktyce. W roku akademickim 2016/2017 w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie rozpoczęto realizację przedmiotu pod nazwą Kultura informacyjna. Przedmiot ten został wprowadzony do programu studiów drugiego stopnia dla kierunku Administracja publiczna, studia stacjonarne i niestacjonarne. Liczba godzin realizacji tego przedmiotu wynosiła kolejno, na studiach stacjonarnych – 15 godzin, na studiach niestacjonarnych – 10 godzin. Pierwszy cykl kształceniowy, który zakończył się z udziałem studentów studiów niestacjonarnych (grupa 3 i 4) dał asumpt do weryfikacji stopnia umiejętności informacyjnych studentów w związku z realizacją przedmiotu. Metoda, wyniki i wnioski z badań zostały zaprezentowane w dalszej części artykułu.

Material i metody

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego. Jako narzędzia badawcze wykorzystano autorskie kwestionariusze wywiadu i ankiety skierowane do uczestników badań w formie elektronicznej. Badania przeprowadzono w dniach od 9 do 23 października 2016 roku, z udziałem 27 studentów drugiego roku (grupa 3 i 4), studiów niestacjonarnych drugiego stopnia kierunku Administracja Publiczna w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie.

Kwestionariusz pierwszy zawierał 7 pytań/zadań o charakterze otwartym. W pierwszej części zadaniem uczestników badań było udzielenie odpowiedzi na sformułowane pytania dotyczące znajomości katalogów bibliotecznych, specjalistycznych baz danych oraz bibliograficznych baz danych, z których mogą korzystać osoby zainteresowane literaturą z zakresu nauk prawnych. Druga część pytań dotyczyła znajomości styli bibliograficznych oraz poprawności opisu bibliograficznego trzech typów dokumentów. Zadaniem uczestników badań było sporządzenie prawidłowego zapisu dla artykułu z czasopisma, rozdziału z pracy zbiorowej oraz aktu prawnego. Opisy te sporządzano z autopsji. Badania przeprowadzono dwukrotnie z zastosowaniem tego samego kwestionariusza, gdyż celem badań było przedstawienie poziomu wiedzy i umiejętności studentów w zakresie kultury informacyjnej z dwóch perspektyw – przed realizacją zajęć i po przeprowadzeniu zajęć w ramach opisywanego przedmiotu kształcenia.

Kwestionariusz drugi zbudowany był z 6 pytań – 5 pytań zamkniętych i 1 pytania otwartego. Celem tej części badań była ocena kształcenia w ramach przedmiotu Kultura informacyjna. Wyniki badań miały posłużyć, jako wskazówki do podniesienia jakości kształcenia studentów w ramach tego przedmiotu.

Do przedstawienia wyników posłużono się interpretacją tekstowo-graficzną.

Wyniki

Dane zostały zapisane w procentach. Szczegółowe wyniki pierwszej części badań zawiera Tabela 1.

Tabela 1.

Poprawność wykonania poszczególnych zadań przed i po realizacji przedmiotu

	Zad. 1	Zad. 2	Zad. 3	Zad. 4	Zad. 5	Zad. 6	Zad. 7	MIN	MAX	ŚREDNIA
Wyniki przed realizacją przedmiotu	18,18 %	0,00 %	4,55 %	18,18 %	4,55 %	0,00 %	22,73 %	0,00 %	22,73 %	9,74 %
Wyniki po realizacji przedmiotu	100,00 %	85,19 %	85,19 %	100,00 %	74,07 %	100,00 %	100,00 %	74,00 %	100,00 %	92,06 %

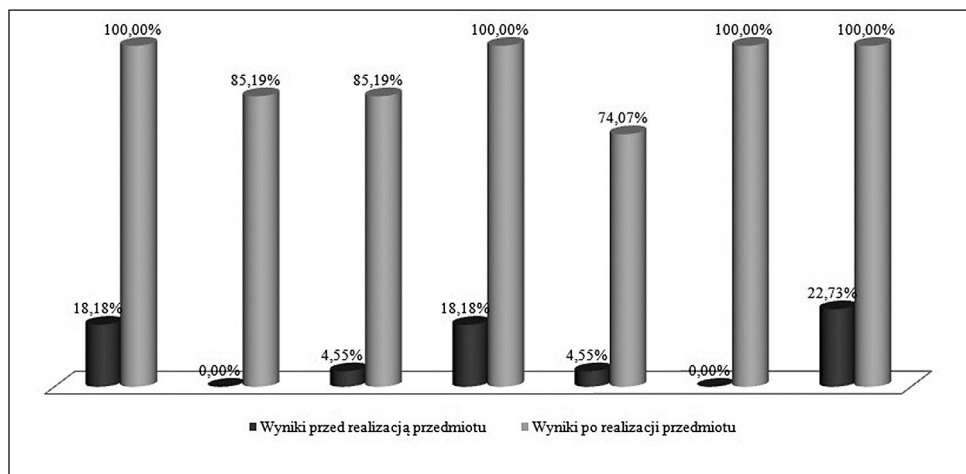
Analizując wyniki badań jednoznacznie odnotowano znaczące różnice poprawności wykonania poszczególnych zadań przed i po realizacji przedmiotu. Dane te zostały zaprezentowane na Rycinie 2. Przed realizacją przedmiotu minimalny wynik poprawności wykonania zadań wyniósł 0,00%, maksymalny natomiast 22,73%. Średnia arytmetyczna poprawności wykonania zadań wyniosła tylko 9,74%.

Po realizacji przedmiotu wyniki znacznie uległy podwyższeniu i wskazywały:

- minimum poprawności wykonania zadań na poziomie 74,00%,
- maksimum poprawności wykonania zadań na poziomie 100,00%,
- średnia poprawności wykonania zadań na poziomie 92,06%.

Rycina 2.

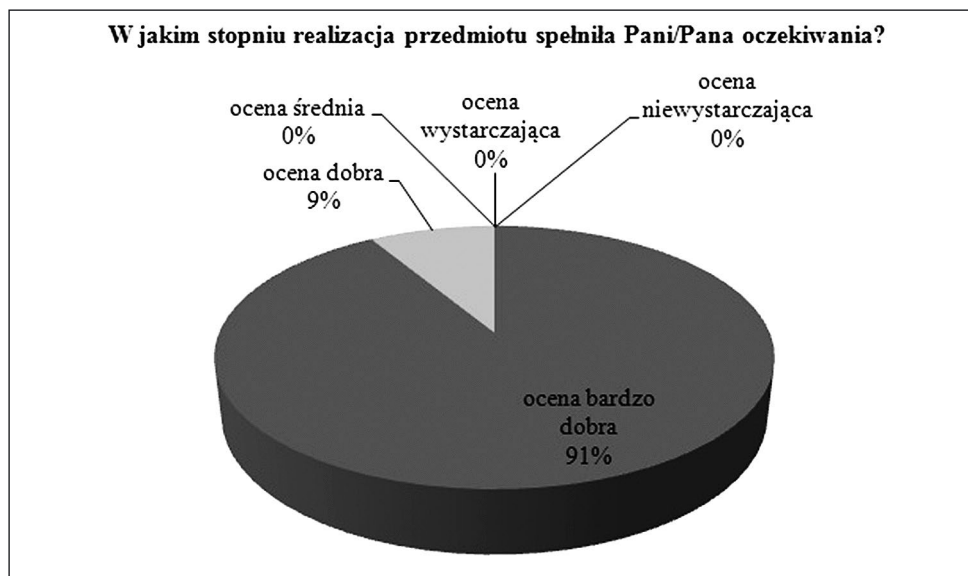
Porównanie realizacji poszczególnych zadań przed i po realizacji przedmiotu

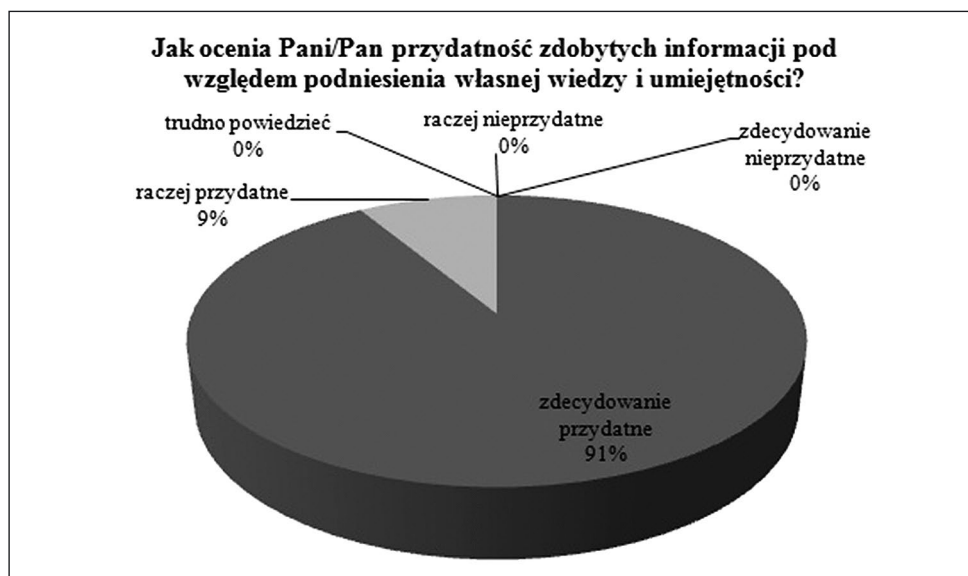
Celem pośrednim prezentowanych badań była weryfikacja jakości realizacji przedmiotu z punktu widzenia studentów. Z odpowiedzi zaprezentowanych na Rycinach 3-7 wynika, że przedmiot został pozytywnie oceniony przez grupę respondentów. Najważniejszą kwestią w ocenie prowadzącego przedmiot był stopień spełnienia oczekiwań jego realizacji. Odpowiedzi w tym zakresie zostały rozłożone tylko na dwie odpowiedzi spośród pięciu wskazanych. Przeważająca większość uczestników badań oceniła swoje oczekiwania na poziomie oceny bardzo dobrej (91% odpowiedzi), pozostałe osoby wskazały na ocenę dobrą (9% odpowiedzi). Odpowiedzi na tym samym poziomie ukształtowały się w pytaniu dotyczącym oceny zdobytych informacji pod kątem podniesienia własnych umiejętności i wiedzy w zakresie kompetencji informacyjnych – Rycina 4. Uczestnicy badań wskazali, że kompetencje zdobyte podczas realizacji przedmiotu wykorzystują w pracy zawodowej. Oceniono także zakres tematyczny przedmiotu i wskazano, że został on właściwie skonstruowany – 96% odpowiedzi wskazuje, że zakres ten jest odpowiedni. W pytaniu ostatnim uczestnicy badań zostali poproszeni o ocenę przygotowania merytorycznego prowadzącego przedmiot – 100% odpowiedzi zostało przydzielonych do wariantu „ocena bardzo dobra”.

Rycina 3.

Ocena realizacji przedmiotu

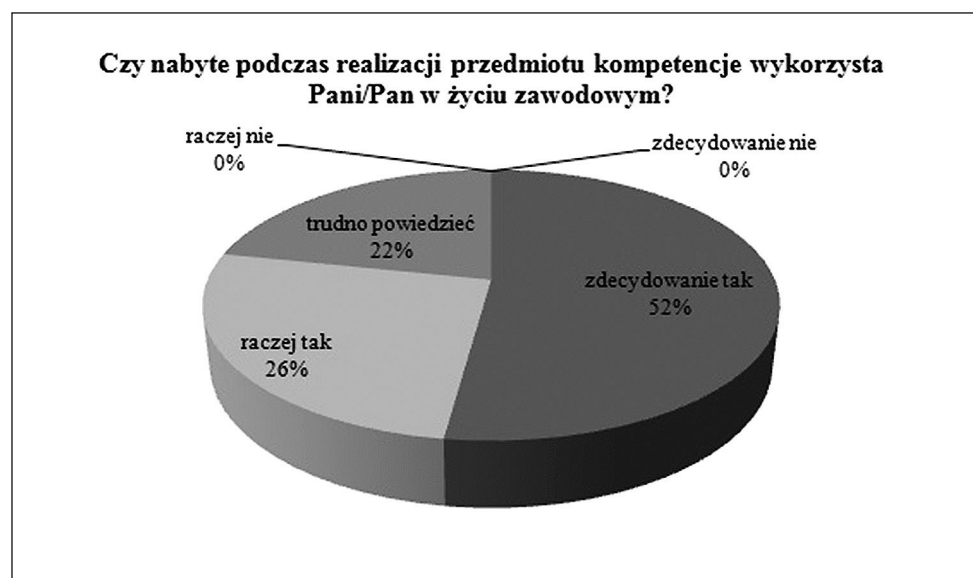
Rycina 4.

Ocena przydatności zdobytej wiedzy i umiejętności

Rycina 5.

Ocena wykorzystania zdobytej wiedzy i umiejętności w życiu zawodowym

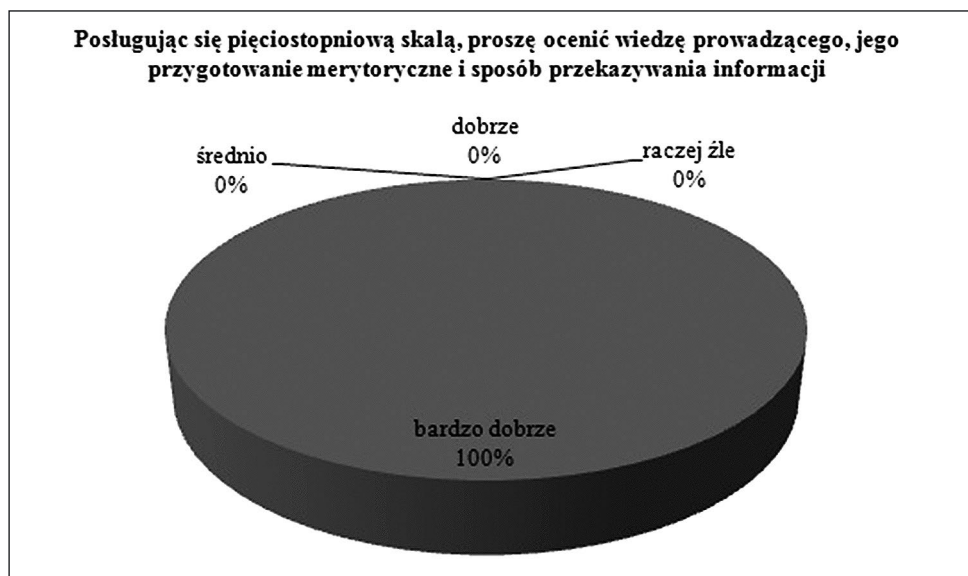
Rycina 6.

Ocena treści przedmiotu

Rycina 7.

Ocena prowadzącego

Wnioski

Wyniki testów oceniających poziom wiedzy i umiejętności informacyjnych studentów przed rozpoczęciem i po zakończeniu realizacji przedmiotu *Kultura informacyjna* jednoznacznie wykazały pozytywne efekty nowo zdobytej wiedzy. Uczestnicy tych zajęć uzyskali znacznie wyższe kompetencje m.in. w zakresie: znajomości katalogów bibliotecznych, zasad tworzenia przypisów i bibliografii załącznikowej, znajomości serwisów, baz danych, repozytoriów, wyszukiwarek naukowych, czy budowania strategii wyszukiwawczej.

Ponadto zajęcia prowadzone w znacznej części w formie praktycznej pozwoliły na podniesienie umiejętności studentów w zakresie prawidłowego sporządzania bibliografii pracy dyplomowej.

Druga część badań przeprowadzona w formie ankiety wykazała pozytywną ocenę przygotowania i realizacji przedmiotu w opinii studentów.

Zaprezentowane wyniki potwierdzają zasadność i potrzebę realizacji przedmiotu, którego celem jest kształcenie kompetencji informacyjnych studentów. Na pod-

stawie tych cząstkowych wyników badań można skonstruować przypuszczenie, iż przedmiot ten mógłby być realizowany w każdym programie nauczania, z uwzględnieniem szczegółowych treści kształcenia dla właściwych dziedzin nauki. Podjęcie takiej decyzji wymaga jednak przeprowadzenia badań w tym zakresie w znacznej większej grupie respondentów, co stanowić będzie kolejny etap zaprezentowanych badań.

Bibliografia

- W. Babik, *Kultura informacyjna – spojrzenie z punktu widzenia ekologii informacji*, „Bibliotheca Nostra” 2012, nr 2 (28), s. 31-40.
- W. Babik, *O niektórych chorobach powodowanych przez informacje*, [w:] *Komputer w edukacji*. 16. Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe. Kraków, 29-30 września 2006, red. J. Morbitzer, Kraków 2006, s. 15-20.
- H. Batorowska, *Information literacy powinnością w społeczeństwie informacyjnym*, „Bibliotheca Nostra” 2012, nr 2 (28), s. 12-30.
- H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Warszawa 2009.
- H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej, Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Warszawa 2013.
- M. Bosacka, *Edukacja informacyjna na uniwersytecie – pomiędzy ideałem a rzeczywistością. Czy można w Polsce wykorzystać doświadczenia amerykańskie?*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2011, nr 1, s. 113-118.
- W. Furmanek, *Kultura informacyjna kategorią pedagogiki współczesnej*, „Chowanna” 2003, t. 1(20), s. 169-193.
- W. Jachym, *Potrzeba kształcenia kompetencji informacyjnych w kontekście ekologii informacji*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość informacji naukowej*, red. W. Jachym, J. Pojedyniec, Tarnów 2015, s. 27-45.
- A. Pulikowski, *Wyszukiwanie informacji w Internecie*, [w:] *Bibliotekarstwo*, red. A. Tokarska, Warszawa 2013, s. 449-462.
- M. Szpunar, *Bogactwo informacji a ubóstwo uwagi w cyfrowej kulturze nadmiaru*, [w:] *Problemy konwergencji mediów*, red. nauk. M. Kaczmarczyk, D. Rott, przy współudziale M. Boczkowski, Sosnowiec-Praga 2013, s. 293-302.

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest wskazanie na potrzebę kształcenia kompetencji informacyjnych studentów. Celem pośrednim jest potwierdzenie zasadności realizacji przedmiotu pod nazwą Kultura informacyjna w programie studiów drugiego stopnia kierunku Administracja Publiczna w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie.

Do przygotowania artykułu posłużono się metodą analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metodą sondażową. Scharakteryzowano w ten sposób tematykę dotyczącą kompetencji informacyjnych oraz potrzebę edukacji w tym zakresie, również na poziomie szkolnictwa wyższego. Metodyka badań empirycznych oparta na technice wywiadu pozwoliła na prezentację efektów kształcenia studentów w zakresie kultury informacyjnej z dwóch perspektyw – przed realizacją zajęć i po przeprowadzeniu zajęć. Badania miały charakter badań wstępnych i zostały przeprowadzone na grupie 27 osób. Uzupełnieniem wyników badań była ankieta, w której oceniono realizację przedmiotu.

W badanej grupie wykazano znaczny wzrost poziomu kompetencji informacyjnych z poziomu 9,74% do poziomu 92,06%. Dane te dotyczą poprawności wykonania określonych zadań w ramach realizacji przedmiotu Kultura informacyjna. Grupa osób biorących udział w badaniu ankietowym wskazała pozytywne efekty realizacji przedmiotu.

Uzyskane wyniki jednoznacznie potwierdzają celowość realizacji przedmiotu kształcenia ukierunkowanego na rozwój kompetencji informacyjnych.

Słowa kluczowe: kompetencje informacyjne, kultura informacyjna, studenci

Summary

The main aim of this article is to point to the need for information literacy in the education of students. An intermediate goal is to confirm the validity of running a course in Information Culture in the syllabus of Public Administration second-cycle studies at the State Higher Vocational School in Tarnów.

The article was prepared with the use of critical analysis of literature as well as survey method. Issues of information literacy and the need for education in this field, also at the level of higher education, were characterized in this way. Methodology of empirical studies based on the interview technique allowed for the presentation of education outcomes of students in the field of Information Culture from two perspectives – before and after the completion

of classes. The research was of a preliminary nature and was carried out on a group of 27 people. As a supplement of the results of the study came a survey which evaluated the implementation of the course.

The study group demonstrated an increase in mean levels of information literacy from 9.74% to 92.06%. These data pertain the correctness of performing specific tasks within the framework of the course in Information Culture. The group of people participating in the survey indicated positive effects of the subject.

The results obtained explicitly confirm the validity of running a course focused on the development of information literacy.

Keywords: information literacy, information culture, students